

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.9, november 2016

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Vanja Thaulow

Tilsyn ved dr.phil. Flemming Lundgreen-Nielsen

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

Indledning til

“Riim-Breve” , “Første Riimbrev. Til Bernhard Ingemann” , “Pegepind til den ny Abc” og “Erklæring [i striden med Heiberg]”

ved Kim Steen Ravn

Indhold

- 1 ABC-striden
- 2 Stridens anledning og genstand
- 3 Stridens ramme
- 4 De to første indlæg af Grundtvig
- 5 Heibergs svar: Ny A-B-C-Bog
- 6 Grundtvigs svar: “Pegepind til den ny Abc”
- 7 Heibergs svar: “Pegefinger mod Pegepind”
- 8 Grundtvigs “Erklæring”
- 9 Heibergs “Vaaren og Freden”
- 10 Anvendt litteratur

1 ABC-striden

ABC-striden var en litterær fejde mellem Grundtvig og J.L. Heiberg, som stod på i godt to måneder fra den 3. marts til den 10. maj 1817. Anledningen var udgivelsen af Heibergs komedie *Julespøg og Nytaarsløier* (1817a), hvori han parodierede B.S. Ingemanns dramatik. Grundtvig så sig kaldet til at forsvare sin ven og gik derfor ind i en polemik med Heiberg. Striden kom dog ikke så meget til at omhandle Ingemanns person, men snarere spørgsmålet om, hvad man skulle forstå ved tidssvarende

dramatik og god kritik. Striden har fået sit navn efter Heibergs første egentlige indlæg i striden, *Ny A-B-C-Bog* (1817b).

Stridens akter er her opstillet i kronologisk orden (kronologien er en lidt anden end den, der umiddelbart fremgår af numrene i *Bibliografien*):

3. marts	Grundtvig: "Riim-Breve" og "Første Riimbrev. Til Bernhard Ingemann" i <i>Danne-Virke et Tids-Skrift</i> , bind 2.
sidst i marts	Heiberg: <i>Ny A-B-C-Bog i en Times Underviisning til Ære, Nytte og Fornøielse for den unge Grundtvig</i> , se faksimiler .
5. og 8. april	Grundtvig: "Pegepind til den ny Abc" i <i>Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn</i> , nr. 27 og 28.
12. april	Heiberg: "Pegefinger mod Pegepind" i <i>Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn</i> , nr. 29, se faksimiler .
6. maj	Grundtvig: "Erklæring" i <i>Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn</i> , nr. 36.
10. maj	Heiberg: "Vaaren og Freden" i <i>Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn</i> , nr. 37, se faksimiler .

2 Stridens anledning og genstand

Julespøg og Nytaarsløier var en travesti over Ingemanns drama *Blanca* (1815). Står Heibergs forord til troende, var det hensigten at kritisere Ingemanns publikum, ikke stykkets forfatter. Dette fremgår både af forordet til *Julespøg og Nytaarsløier* og af det intermezzo, der følger efter første akt. I forordet skriver han:

enhver, som blot med meer end almindelig Opmærksomhed læser min Comødie, [vil] tilstaae, at Hensigten med dens satiriske Vaaben ikke er at ramme hin Publikums Yndling selv, men kun hans Publikum (Heiberg 1817a, s. IV f.).

Publikum er her ikke det faktiske publikum i teatersalen. Det er Heibergs betegnelse for den ufortjent positive kritik, som ifølge ham blev Ingemanns sentimentale skuespil til del. At *Blanca* ikke var så stor en succes, som han antydede, spiller i denne sammenhæng en mindre rolle. Stykket blev kun opført seks gange i premieresæsonen (Andersen 2000, s. 535). Hensigten med at fremstille stykket som en stor publikumssucces var at skabe en ramme, indenfor hvilken Heiberg kunne udfolde sin kritik af *Blanca* og den romantiske dramatik.

I "Intermezzo", der er formet som en dialog mellem publikum og digteren (dvs. Heibergs alter ego), understreges samme pointe. Satiren er vendt mod publikum (dvs. kritikken), ikke mod forfatteren Ingemann. På publikums spørgsmål, om hvorfor digteren angriber forfatteren, svarer digteren:

Men er mit Digt en mathematisk Bog, / Som skal bevise noget? Er det ei / Et Spil af Phantasiens Sommerfugl, / Der bruge vil med Frihed sine Vinger / I hver en mulig Retning? Er jeg derfor / Din Digters Fiende? Nei, ved alle Muser! / Ifald han, hvad jeg haaber vist, er Digter, / Da vil han selv sig have moret meest (Heiberg 1817a, s. 84 f.).

I det store og hele udfoldede striden sig på de præmisser, Heiberg udstak med sine forbehold i *Julespøg og Nytaarsløier*. Striden handlede om den rette kritik og den tidssvarende dramatik, hvor Ingemann og *Blanca* blot fungerede som eksempel.

3 Stridens ramme

ABC-striden udfoldes med få undtagelser indenfor en fiktiv ramme, hvor Grundtvig og Heiberg skiftevis tildeler hinanden en række forskellige roller. Grundtvig aftegner den fiktive ramme i “Riim-Breve”, hvor han er den faderlige autoritet, som belærer de små, om hvordan de bør opføre sig (1817a, s. 99 f.). I “Første Riimbrev. Til Bernhard Ingemann” tildeler Grundtvig sig selv rollen som ridder, og Ingemann er den kvinde, hvis ære han skal forsvare (1817b, s. 105). I *Ny A-B-C-Bog* bytter Heiberg rollerne om, så han nu er faderen eller skolemesteren og Grundtvig sønnen eller skoledrengen (1817b, s. 11 f.). Han kritiserer Grundtvigs voldsomme fremgangsmåde og sammenligner ham med en trompetist i militæret (s. 15) og korsridderen Rinaldo (s. 15). Ingemann optræder både som “qvindelig Troubadour” og som “Dulcinea”, den kvindelige hovedperson i romanen *Don Quijote af la Mancha* (s. 16).

4 De to første indlæg af Grundtvig

Det andet hæfte af *Danne-Virke 2*, fra den 3. marts 1817, indledes med det lille manifest “Riim-Breve”. Grundtvig har til hensigt i rimbrevets uskyldige form at sige sine “uforgribelige Tanker om Adskilligt i Bog-Verdenen” (1817a, s. 97). Heiberg omtales ikke direkte i “Riim-Breve”, men der henvises i stedet til Baggesen “den halvopstandne Stads-Satyriker [satiriker] fra Kallundborg” (1817a, s. 98) og hans satiriske kritik.

Hvilken kritik Grundtvig foretrækker, fremgår ikke præcist af “Riim-Breve”. Han skelner blot mellem en *våd*, dvs. umoden eller useriøs, og en *tør*, dvs. saglig eller alvorlig, kritik (1817a, s. 97). Det er den tørre kritik, han vil have mere af, og som han mener selv at bidrage med.

Grundtvig kan også have skrevet “Riim-Breve” ud fra en generel opfattelse af, at litteraturen var i krise, og altså ikke kun med tanke på Heiberg og Ingemann. Dette kan forklare, hvorfor han i første omgang kun henviser til Baggesen og hans satiriske kritik og ikke til Heiberg. Krisen beskrev han i et brev til Jens Møller i februar 1817. Her udpegede han indirekte Rasmus Nyerup og Christian Molbech, som nogle af de ansvarlige. Når Heiberg bliver genstand for Grundtvigs kritik er det altså både som symbol på litteraturens krise og som et konkret eksempel på, hvad der er galt med kritikken (Grundtvig 1924-1926, bind 1, s. 448-451).

I “Første Riimbrev. Til Bernhard Ingemann”, der fulgte umiddelbart efter “Riim-Breve” i *Danne-Virke 2*, henvendte Grundtvig sig direkte til Ingemann. Her iscenesætter Grundtvig sig som læremester overfor Heiberg og som forsvarer af Ingemann. Kritikerne af Ingemann, det vil nu først og fremmest sige Heiberg, fremstilles som umodne og åndløse skoledrenge, der gerne vil fremstå som voksne mænd, men hvis kritiske arsenal alene består af legetøj: Pilene til deres buer er “lutter

Pølse-Pinde”, og deres hyldebøsser (dvs. legetøjsgeværer) har “En Prop i Enden og lidt Blaar om Pinden” (1817b, s. 104). Deres kritik mangler med andre ord alvor. Heiberg tildeles i tillæg til sin umodenhed en række feminine træk i Grundtvigs fremstilling: “Saa løfter strunk sig paa sin Taa, / Den Dukkemand i Aabenraa, / Og skyder løs saa godt han kan, / Paa hvad han kalder ingen Mand” (s. 104). Heiberg karakteriseres endvidere som Harlekin, der blot forfører og underholder publikum med sine “Kaprioler” [krumspring, undvigelser] og med “Hui og Hei” og som “Hjortespring”, dvs. som Peder Hjort, der deltog i tylvtestriden på Oehlenschläger og ikke Grundtvigs side. (1817b, s. 114).

Overfor Heiberg står digteren Ingemann, som Grundtvig paradoksalt nok også beskriver som en kvinde (1817b, s. 105). Beskrivelsen afsluttes med, at Grundtvig som mand og på vegne af Ingemann direkte erklærer krig mod hans kritikere: “Men for Drengene er jeg Skjald, / Mand og Skjald og Skolemester” (1817b, s. 105).

Krigen føres især mod Heibergs *Julespøg og Nytaarsløier*. Problemet er, at Heiberg praktiserer sin kritik på en useriøs måde, hvad der ikke passer sig for så lovende en forfatter. Kritikken præsenteres som var den at sammenligne med Jesu fødsel, men den er ikke andet en tom skal unde væsentligt indhold (Grundtvig 1817b, s. 108 f.).

Grundtvig afslutter rimbrevet med, at Ingemann må trøste sig med litteraternes åndløshed og kritikkens mangel på indsigt og sandhed (1817b, s. 115-117).

5 Heibergs svar: *Ny A-B-C-Bog*

Heibergs svarede sidst i marts på Grundtvigs rimbrev med *Ny A-B-C-Bog*. Bogen består af “Forberedelse” (forord) og “Moralsk Læseøvelse i Prosa, hvori alle Bogstaver forekomme: Faderlig Irettesættelse til den unge Grundtvig, fra Forfatteren til dette Skrift”. *Ny A-B-C-Bog* er helt ud i sin typografi opbygget som en traditionel abc. Den indeholder illustrationer med alfabetets store og små bogstaver, trykt i både fraktur og antikva, arabertal, romertal og 26 rim, et for hvert bogstav. Alle 26 rim er polemiske stik til Grundtvig. Allerede med titelbladets motto slår Heiberg sin polemiske stil an ved at sammenligne Grundtvig med en ged: “En Gedebuk er stolt af Skjægget, / Og er til Vrede let opægget” (1817b, s. [1]). I sin bog bytter han om på rollerne fra Grundtvigs rimbrev. Nu er Heiberg den unge skolemester og Grundtvig den gamle elev, der hverken kan læse eller skrive. For at ingen skal være i tvivl om de ombyttede roller, signerer Heiberg tilmed forordet med både navn og alder: “J. L. Heiberg, / 25 Aar gammel” (s. 6). Han var otte år yngre end Grundtvig. Iscenesættelsen som lærer understreges tilmed af henvendelsesformen. Heiberg tiltaler Grundtvig med dig og du i forordet og i afsnittet “Moralsk Læseøvelse i Prosa” (s. [3]-6 og s. [9]-19).

Ny A-B-C-Bog er et angreb på Grundtvig, som vidner om, at Heiberg og Grundtvig skriver ud fra to forskellige retoriske traditioner. Det er Grundtvigs religiøse patos, som bliver spiddet af Heibergs elegante ironi. Men Heibergs kritik formidles ikke alene retorisk. I artiklen “De er rigtig nok godt indbunden” beskriver Klaus Müller-Wille, hvordan også bogens typografi og dens materielle produktionsbetingelser er en væsentlig del af Heibergs kritik. Typografien i alluderer nemlig til ældre tiders abc-

bøger, og Müller-Wille vurderer, at Heiberg

Uppenbarligen försöker [...] driva med det kända faktum att Grundtvigs böcker var fula och otidsenligt utformade [...] Heiberg utnyttjar den uppseendeväckande typografin för att driva med Grundtvigs medieteoretiska ställningstagande kring det “levende ordet” som mynnar ut i en väldigt skarp skriftkritik och en utpräglad form av fonocentrism [...] Han försöker med andra ord att bokstavligen öppna publikens ögon för skriftspråget som ett viktigt medium (Müller-Wille 2015, s. 72-74).

Grundtvig forholder sig dog ikke til Heibergs kritik af hans bøger.

6 Grundtvigs svar: “Pegepind til den ny Abc”

Grundtvigs svar lod ikke vente længe på sig. Det kom i to numre af *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* den 5. og 8. april. Rimbrevets form er skiftet ud til fordel for prosa. Problemerne med tidens litteraturkritik er dens mangle på kundskaber og evner, mangler som hvis de for lov at vokse:

og udbrede sig blandt de unge Studerende, maatte have de fordærveligste Følger, gjøre det Alvorligste Mennesket har og Skribenten skal befordre: Religion, Poesie og Videnskabelighed, til et Drengespil” (1817c, sp. 417).

Ny A-B-C-Bog læses som var den en parodi og *ikke* et eksempel på den kritik, Grundtvig selv går i rette med i sit indlæg:

Heiberg, som man siger skal have ret gode Anlæg, og som i al Fald dog har prøvet paa at gjøre Noget, i denne Bog fremstillede Dreng-Spiloppet i en vis Heelhed, saa det endog tegnede til en Parodie paa Giganternes Himmelstorm (1817c, sp. 419).

I sit svar gennemgår og kommenterer Grundtvig versene i *Ny A-B-C-Bog* helt i tråd med sin læsning af bogen som en *parodi*. Et enkelt sted bryder han ud af sin rolle som lærer og taler som den biografiske person Grundtvig. Det sker i gennemgangen af verset “En **Kapellan** kan gammel blive, / Og holder sig ved Haab ilive” (Heiberg 1817b, s. 21). Verset var en direkte henvisning til, at Grundtvig forgæves havde søgt sin fars embede i Udby. Han væver flere af versene fra *Ny A-B-C-Bog* ind i sit svar (1817c, sp. 437).

Han påtager sig ikke bare rollen som lærer i “Pegepind til den ny Abc”. Med sin pligttopfyldende gennemgang af de 26 rim i Heibergs abc udfylder han også den rolle som elev, han tildeles. Dette bemærker Heiberg i “Pegefinger mod Pegepind”. Han roser Grundtvig for hans forsøg på at opføre sig ordentligt og lære sin abc: “han har jo begyndt at bukke for dig [Heiberg] og Publikum (...) han skriver jo allerede næsten som andre honette Folk og skikkelige Mænds Børn” (1817c, sp. [449]).

7 Heibergs svar: “Pegefinger mod Pegepind”

Den 12. april svarede Heiberg med “Pegefinger mod Pegepind” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*. Han erklærer sig som vinder af striden: “Ja, mine Venner! Fienden er paa Flugten, men just derfor maa jeg følge ham. Slaget har jeg vundet, men just derfor bør jeg og [også] benytte Seiren” (sp. 450).

Heiberg beskriver striden som en kamp mellem David og Goliath. Han læser "Pegepind til den ny Abc" som Grundtvigs modstræbende og barnlige erkendelse af, at han har tabt striden. Det barnlige ligger deri, at han "vendte sig om mod den tilbageblevne Fiende, som han skintede langt borte, og raabte nu af fuld Hals: Bæ!" (1817c, sp. 450). Han gentager i det store og hele de pointer, som han allerede fremførte i forordet til *Ny A-B-C-Bog*, ligesom han indtager samme rolle, nemlig rollen som lærer. En enkelt gang falder han dog ud af rollen. Nemlig der, hvor han undrer sig over, hvorfor Grundtvig tror, at Carl Friederich Reisers genfærd i *Julespøg og Nytaarsløier* er et portræt af Grundtvig: "Det er ubegribeligt, hvorledes han et Øieblik har kunnet være i saa grov en Vildfarelse (...) da har han rigtig nok læst min Comødie som Fanden læser Bibelen" (1817c, sp. 452).

"Pegefingern mod Pegepind" var Heibergs første forsøg på at få det sidste ord i ABC-striden.

8 Grundtvigs "Erklæring"

"Erklæring" blev det sidste, Grundtvig havde at sige til Heiberg i denne omgang. Indlægget kom den 6. maj i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*. Heri understregede Grundtvig, hvad både han og Heiberg udmærket vidste, nemlig at det var Ingemann, der var stridens egentlige genstand. En ting er at kritisere Grundtvig, men kritikerne skal holde sig fra "kaad Leeg med det Hellige, og Spot med Ingemanns Følelse" (1817d, sp. 569). Grundtvig opfordrede Heiberg til at holde inde, mens legen endnu var god og æren i behold. For en god ordens skyld afsluttede Grundtvig opfordringen med nok en gang at understrege alvoren i sin egen kritik og manglen på samme i Heibergs.

9 Heibergs "Vaaren og Freden"

Skønt Heiberg allerede i "Pegefingern mod Pegepind" erklærede sig som vinder af striden og medgav, at der ikke var grund til længere at forfølge fjenden, lader han alligevel ikke Grundtvig få det sidste ord. Med digtet "Vaaren og Freden" satte Heiberg det sidste punktum i ABC-striden.

Digtet beskriver, hvordan vinteren går på hæld, hvordan det gryende forår og freden inspirerer til digtning. Og nok en gang må sejren fremhæves: "Den Gamle med riimfrosne Lokker, / Vinteren, flyer: / Vaaren, bekrandset med himmelblaa Klokke, / Livet fornyer. / Kampen var haard, men den mon bringe; / Seiren skal klinge" (1817d, sp. [577]).

Den antropomorfe beskrivelse af vinteren er også en beskrivelse af Grundtvig. Det er ikke det eneste stik. Grundtvigs primære anke mod kritikken af Ingemann og hovedårsagen til litteraturens krise var, at kritikken og dermed litteraturen var useriøs og barnlig. Begge manglede alvor. For Grundtvig var alvor helt afgørende. Derfor er den lethed, hvormed Heiberg i strofe otte affejede stridens alvor, alt andet end uskyldig: "Saares der nogen, da huske han, Striden / Blot er en Fest, / Smile ved Saaret, og drage fra Siden, / Sadle sin Hest!" (1817d, sp. 579).

Litteraturhistorien giver i det store og hele sejren i ABC-striden til Heiberg (se Borup 1947 bind 2, s. 99 f., Lundgreen-Nielsen 1980, bind 2, s. 173 og Andersen 2000, s. 539). At Grundtvig genoptog fejden, må betegnes som en lille sejr.

10 Anvendt litteratur

- Andersen, Jens Kr. (2000) "Efterskrift" i *J.L. Heiberg. Dramatik i udvalg*, s. 523-[563]. København.
- Bibliografien, se Johansen, Steen (1948-1954).
- Borup, Morten (1947) *Johan Ludvig Heiberg*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817a) "Riim-Breve" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 2, s. 97-100. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817b) "Første Riimbrev. Til Bernhard Ingemann" i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind 2, s. 100-117. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817c) "Pegepind til den ny Abc" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 27, 5. april, sp. 417-424 og nr. 28, 8. april, sp. 433-439. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817d) "Erklæring" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 36, 6. maj, sp. 569 f. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924-1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig 1-2*, udg. Georg Christensen & Stener Grundtvig. København.
- Heiberg, Johan Ludvig (1817a) *Julespøg og Nytaarsløier*. København.
- Heiberg, Johan Ludvig (1817b) *Ny A-B-C-Bog i en Times Underviisning til Ære, Nytte og Fornøielse for den unge Grundtvig*. København.
- Heiberg, Johan Ludvig (1817c) "Pegefingern mod Pegepind" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 29, 12. april, sp. 449-454. København.
- Heiberg, Johan Ludvig (1817d) "Vaaren og Freden" i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 37, 10. maj, sp. 577-579. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Ingemann, B.S. (1815) *Blanca. Et Sørgespil*. København.
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*. København.
- Müller-Wille, Klaus (2015) "'De er rigtig nok godt indbunden'. Om bokens poetik hos Johan Ludvig Heiberg och Søren Kierkegaard" i *Mellem ånd og*

tryksvæerte. Studier i trykkekulturen og den romantiske litteratur, red.
Robert W. Rix, s. 61-92. København.